

Het interieur van de Martinuskerk is al grotendeels op andere plaatsen terecht gekomen. De banken staan in de kerk van Loo bij Duiven (Geld.). Het orgel bevindt zich in een protestantse kerk te Gouda. Kleine meubelstukken, kerkelijk vaat- en smeedwerk worden gebruikt in de Catharinakerk aan de Lange Nieuwstraat. Wat nog niet een nieuwe plaats kon krijgen, is toevertrouwd aan de zorgen van dr. G. Wellen, landelijk adviseur kerkelijk kunstbezit.

Alleen het zandstenen hoogaltaar van Mengelberg en het triomfkruis zijn grote stukken waar nog geen bestemming voor is. Laten we voor de glazen het beste hopen. Het Gregorius- en Ceciliaaraam dat Heinrich Geuer in 1903 voor de kerk vervaardigde, heeft - boven de ingang - zwaar geleden van de keien en straatstenen, maar de andere ramen zijn in redelijke staat.

Ze zijn van de hand van meerdere kunstenaars en de voorstellingen zijn op Utrecht toegespitst. Een kostbaar bezit.

Het beeld van Martinus te paard, de Utrechtse stadspatroon, opgericht in 1948 als dank voor het feit dat God en Martinus Utrecht spaarden voor een bombardement in de meidagen van 1940 (Utrecht zou na Rotterdam het doelwit van de Duitse bommenwerpers zijn) en dat zij de stad in de andere oorlogsjaren vrijwaarden voor al te veel leed, krijgt wellicht een andere plaats. Tussen de betrokkenen (parochie, gemeente en bisdom) vindt overleg plaats dit geliefde beeld een zo goed mogelijke plaats elders te geven.

C. Staal

Het lot van de Monicakerk

Wie langs de Oudenoord in Utrecht komt, treft de Monicakerk, op de hoek van de Herenweg, in erbarmelijke toestand. Kapotte ramen bieden een troesteloze aanblik. Alleen de toren bleef door zijn 70 meter hoogte buiten het bereik van vernielzucht, en prijkt eenzaam boven het verkeer, temidden van moderne kantoorflats.

Het ziet er naar uit dat dit eens zo fiere neogotische bouwwerk het zoveelste slachtoffer is geworden van de moderne ontwikkelingen op kerkelijk, economisch, en sinds kort ook op planologisch gebied.

Het complex, dat uit kerk, kloostergebouw en pastorie bestaat, werd naar het ontwerp van de Franse architect E. J. Margry gebouwd als r.k. kloosterkerk buiten de oude stad, in 1886.

Het representatieve uiterlijk van de kerk, opgebouwd uit neogotische en neoromaanse elementen, met fraaie roosvensters en een spitse toren, is, in tegenstelling tot het exterieur van de neogotische kerken in de binnenstad (Willibrordus en Martinus), bepalend voor het stadsbeeld ter plaatse, terwijl de toren een beeldbepalend element vormt in de wijde omgeving en in het stadssilhouet. Toen de gemeente in het eind van de 19e eeuw groeide, is de kerk dienst gaan doen als parochiekerk voor de wijk Pijlsweerd, die als het ware om de kerk is heen gegroeid.

Het is nu vijf jaar geleden dat de Monicakerk wegens vermindering van kerkgangers en om financiële redenen gesloten werd.

Sindsdien, maar ook daarvoor al, hebben verschillende personen en instanties hun gedachten laten gaan over wat er met de Monica of op de plaats van de Monica zou moeten gebeuren.

In 1971, een jaar vóór de sluiting, werd de suggestie gedaan de toren van de Monica te laten staan en eromheen een plantsoen aan te leggen met speelgelegenheid voor de kinderen.

Het kerkbestuur ging echter in zee met projektontwikkelaars, die plannen ontwikkelden voor de bouw van kantoorflats op het Monicaterrain.

Toen deze plannen in 1973 aan het licht kwamen, zetten het buurtcomité Pijlsweerd, de stichting „De Moskee“ en de werkgroep Neogotiek zich gezamenlijk in voor het behoud van het Monicakomplex. Het belangrijkste argument voor behoud was de nieuwe functie die het complex zou kunnen vervullen: de kerk als moskee voor het grote aantal moslims in de directe omgeving, en de bijgebouwen als buurtcentrum, beide functies waar dringend behoefte aan was.

Sloop en behoud werden tegen elkaar uitgespeeld. De kerk beleefde woelige dagen van bezettingen, die de buurtacties kracht moesten bijzetten.

Het kloostergebouw bleek tegen vergoeding in gebruik genomen te kunnen worden en bood ruimte aan verschillende activiteiten.

De pastorie werd gekraakt en verschafte onderdak aan zo'n 20 woningzoekenden.

Om de moslims de gelegenheid te geven met het kerkbestuur te onderhandelen over aankoop van de kerk, trok de gemeente de reeds verleende sloopvergunning voor de kerk in. Het onderhandelen met het kerkbestuur werd de moslims echter onmogelijk gemaakt door hun concurrentiepositie met de projektontwikkelaars. Vanwege het tijdelijk karakter van de intrekking van de sloopvergunning bleef de grondprijs onbetaalbaar hoog. De vraagprijs voor de kerk was twee miljoen, wat de moslims deed besluiten naar een goedkopere gelegenheid uit te kijken.

De Monicakerk te Utrecht, waarvan de toren een belangrijk herkenningspunt is in een stadsdeel dat al veel aan identiteit heeft ingeboet.
(foto: M. Rosier)

Door het wegvallen van de belangrijkste functie voor het kerkgebouw en nadat intussen Pijlsweerd ook een buurthuis elders had gekregen, vervielen de belangrijkste argumenten voor het behoud van de kerk. Zo leek de beslissing ten gunste van sloop, nadat de kerk ook nog ten prooi gevallen was aan vernielzucht, onvermijdelijk. Wel gingen er stemmen op voor het behoud van de toren, die in de nieuwbouwplannen opgenomen zou moeten worden.

Een nieuw perspectief opende zich toen in 1976 de projektontwikkelaars afzagen van de koop van de kerk, daar gebleken was dat er te veel concessies gedaan moesten worden om hun oorspronkelijke plannen te realiseren.

Door deze situatie werd de gelegenheid geopend de mogelijkheden tot het gebruik van de kerk opnieuw te bezien.

In plaats daarvan verscheen eind 1976 echter het ontwerp-bestemmingsplan Kaatstraat e.o., waarin de Monica geheel van de kaart werd geveegd, op de bijgebouwen na. Dit ontwerp-bestemmingsplan was het gevolg van projektontwikkelingen rond het gebied van de Kaatstraat, tegenover de Monica. Op de plaats van de toren is een woonblok van 57 woningen voor huisvesting van bijzondere groepen geprojecteerd, terwijl in plaats van de kerk groenvoorzieningen zijn aangegeven.

Een storm van protesten richtte zich tegen dit plan. Een aantal bezwaren richtte zich tegen de sloop van de Monica.

Uit het recent verschenen commentaar van B. & W. op deze bezwaren lijkt het lot van de Monica te zijn bezegeld.

In de rest van dit betoog zou ik nader in willen gaan op de argumenten die B. & W. aanvoert ter rechtvaardiging van de sloop van de Monicakerk. Dit commentaar, geciteerd uit de „Inventarisatie ingediende bezwaarschriften tegen het ontwerpbestemmingsplan Kaatstraat e.o.“, bijlage II p. 7, luidt als volgt:

De Monicakerk blijft niet gehandhaafd. Het kerkbestuur van de Monicakerk (eigenaar) heeft geen enkel belang bij handhaving van dit gebouw. De kerk heeft niet een zodanige monumentale waarde, dat aankoop en restauratie door de gemeente gewenst is. Bovendien moet er rekening mee worden gehouden, dat tegenover de zeer hoge restauratie- en onderhoudskosten geen enkele opbrengst staat en dat een zinvolle bestemming voor de kerk na restauratie niet kan worden gevonden.

Het ontbreken van voldoende monumentale waarde en een zinvolle bestemming zijn in dit betoog de belangrijkste argumenten voor sloop.

Ten eerste wil ik hierbij opmerken dat die monumen-

tale waarde iets zeer subjectiefs is. Want wie bepaalt wat belangrijk is voor geschiedenis en kunst, het criterium waaraan een monument moet voldoen? De monumentale waarde van de Monica is, door de Rijksdienst voor Monumentenzorg althans, gekoppeld aan de landelijke situatie, waarbinnen de werken van Margry zijn beoordeeld. Een zekere subjectiviteit speelt hier ook mee, en het aangeven van duidelijke criteria voor de kunsthistorische waarde is niet altijd even eenvoudig.

Een concreter uitgangspunt zou zijn het monumentaal belang van de Monica in haar omgeving, in de Utrechtse situatie te beoordelen, met name haar rol in de stedenbouwkundige structuur en het stadsbeeld. Daarnaast is de kerk en vooral de toren door detaillering, ornamentiek en verhoudingen bijzonder fraai te noemen. In een stadsdeel dat toch al veel aan karakter en identiteit heeft ingeboet zou de Monica een goede taak kunnen vervullen.

Voor de bewoners van Pijlsweerd zou de sloop van de Monica wel een zeer onrechtvaardige zaak zijn. Terwijl aan de restauratie van bijvoorbeeld de Jacobikerk miljoenen is besteed, zou hun „enige mooie gebooyw van de buurt“ tegen de vlakte moeten. Daarbij komt nog dat de Monica met veel minder geld te herstellen is.

Vervolgens zou ik wat de zinvolle bestemming van de kerk betreft willen opmerken dat ruimtezoekende instanties nooit de reële kans hebben gekregen gebruik van de Monica in overweging te nemen. Een toekomstige functie als moskee behoort nog steeds tot de mogelijkheden. Ondanks hulp van de gemeente bij het zoeken naar een andere ruimte om als moskee in te richten, hebben de moslims tot op heden daarmee geen resultaten geboekt.

De ligging van de Monica, midden tussen stadsdelen waarin veel Marokkaanse en Turkse gezinnen wonen, is zeer gunstig voor een moskee. De richting van de kerk is gunstig, zoals ook het interieur, waarin zich vrijwel geen figuratieve voorstellingen bevinden, een uitzonderlijke situatie voor een neogotische kerk, die bij andere neogotische kerken in Utrecht niet te vinden is.

Gebruik van de Monica als moskee zou ook in overeenstemming zijn met de destijds geuite wens van de oud-parochianen van de Monicakerk.

Duidelijk is dat het argument van de hoge kosten van restauratie en onderhoud waar geen inkomsten tegenover staan, vervalst zodra de kerk een bestemming zou hebben.

Bovendien zou bij een kerk als de Monica eerder sprake moeten zijn van een grondige opknappbeurt dan van een echte restauratie.

Tot slot nog enkele opmerkingen over de toren. Terwijl in 1973 nog sprake was van het behoud van de toren, de **enige** neogotische toren die Utrecht bezit, wordt daar nu met geen woord meer over gerept. Al eerder is gezegd dat de toren een belangrijke plaats in het stadsbeeld van Utrecht inneemt.

Naar onze mening is het mogelijk door aanpassing

*Monicatoren vanaf de Herenweg, Pijlsweerd.
(foto: M. Rosier)*

van de geplande bouwblokken, zonder dat dit ten koste van het oorspronkelijke aantal woningen hoeft te gaan, de toren van de Monica te handhaven als identiteitssymbool voor de wijk.

Een dergelijk alternatief plan wordt door architect Haakma Wagenaar op de volgende pagina geschetst. Verder zou men het een vreemde samenloop van omstandigheden kunnen noemen, dat juist op dit moment elders in de stad een bijna twee eeuwen geleden gesloopt torentje weer opgebouwd wordt.

Dit gebeurt bij de restauratie van de Janskerk, waar veel geld wordt uitgetrokken om met een reeds lang uit het stadsbeeld verdwenen torentje het gezicht op het Janskerkhof te verfraaien.

Hieruit zouden wij onze konklusies moeten trekken voor het wezenlijk belang van een toren in stedelijk verband.

Begin juni vinden de discussies over het voorstelbestemmingsplan Kaatstraat e.o. in de verschillende raadscommissies plaats.

Alleen de gemeenteraad kan de Monica nog redden.

Manya Rosier